

Skellefteå kommuns yttrande över Promemorian Kontantutredningen (Fi2024/02595)

Skellefteå kommun har erhållit rubricerad promemoria på remiss, och avger härmed följande yttrande:

Sammanfattning

I Sverige har det skett stora förändringar i möjligheten att använda kontanter som ett led i digitalisering och effektivisering i samhället. Samtidigt som det skapat en effektiv hantering för privatpersoner och företag kopplat till likvidhantering, har det också lett till ökade sårbarheter i digital infrastruktur.

Utredning av kontanthantering har aktualiserats med anledning av omvärldsfaktorer som genererar frågeställningar som rör beredskap och förberedelser vid eventuella kriser. Pandemin Covid -19 och konsekvenser av den säkerhets- och geopolitiska utvecklingen i vår omvärld. Att bygga och upprätthålla motståndskraft mot attacker av olika slag mot vårt öppna och demokratiska samhälle till skydd för samhällsviktig infrastruktur och invånarnas fri- och rättigheter sker genom att redundans i systemen kan garanteras. Kontanter är ett av de viktiga system för betalningar som behöver upprätthållas för att uppnå en bred beredskap i samhället till allas förmån och välbefinnande, även när omvärlden ter sig utmanande.

Utredningens inriktning har varit tre områden för att belysa vilka förändringar i lagstiftningen som behövs för att möjliggöra att kunna betala med kontanter i Sverige, i synnerhet för livsnödvändiga varor såsom livsmedel och drivmedel. De områden som identifierats är kontantacceptans, infrastrukturen för kontanter och statens roll.

Yttrande

Kontanter, definition

Kontanter är fysiska pengar som sedlar och mynt.

Kontanter, nuvarande situation och användning

Idag betraktas kontanter som ett fysiskt betalningsmedel som används av både privatpersoner och företag i det svenska samhället. För att förstå hur kontanter hanteras och används i dagens samhälle fokuserar man på tillgången till kontanter, användning samt effekterna av digitalisering på betalningssystemet.

Samtidigt undersöks trender i samhällets kontantanvändning genom empirisk datainsamling från bland annat banker, myndigheter och marknadsundersökningar.

Kontanter som ett grundläggande betalningsmedel

Utredningen understryker att kontanter är ett avgörande betalningsmedel, särskilt för dem som saknar tillgång till digitala betalningsmetoder eller av andra skäl inte vill använda dem. För att säkerställa att alla medborgare kan genomföra nödvändiga transaktioner är det viktigt att samhällsviktiga butiker och tjänsteleverantörer tar emot kontantbetalningar. Specifikt anges att livsmedelsbutiker, apotek och drivmedelsstationer bör vara förpliktade att acceptera kontanter, eftersom dessa verksamheter utgör centrala punkter för vardagsförsörjning och säkerställer att även de grupper som är beroende av fysiska betalmedel har en fungerande betalningslösning.

En annan central aspekt som utredningen lyfter fram är att kontanter måste vara tillgängliga under krissituationer, exempelvis vid strömavbrott eller i extrema händelser såsom krig. När digitala betalningssystem fallerar är det avgörande att kontanter fortsätter att användas för att upprätthålla samhällsservicen.

Utredningen diskuterar de föreslagna lagändringarna som syftar till att stärka kontanternas roll i samhället. Synpunkter ges på ändringar i lagstiftningen kring Sveriges riksbank, betaltjänster och de föreskrifter som reglerar kontanttjänster. En nyckelpunkt är att en robust infrastruktur är avgörande för att säkerställa att alla medborgare har tillgång till betalningsmedel, inte minst under krissituationer där digitala system riskerar att fallera. Dessutom betonas att bankerna inte bara ska erbjuda grundläggande uttags- och insättningstjänster, utan även måste säkerställa att hanteringen och transporten av kontantkassor sker på ett säkert sätt.

Kontantacceptans, infrastruktur för kontanter och statens roll

Kontantacceptans

I Sverige har användning av elektroniska och digitala betalmedel implementerats i stor utsträckning. I utredningen bedöms 5-10 procent av befolkningen vara i varierat behov och beroende av kontanter för att självständigt ska sina ekonomiska förehavanden. Acceptansen av kontanter för betalningar skiljer sig bland betalningsmottagare som åtminstone enligt praxis ska acceptera kontanter, det vill säga de som tar avgifter för tjänster av offentligrättslig karaktär. Inom handeln varierar acceptansen av kontanter

framför allt mellan olika typer av butiker, där acceptansen är mycket hög inom exempelvis livsmedelshandel medan den inom delar av detaljhandeln är lägre.

Infrastruktur för kontanter

Det finns sedan 2021 lagstiftning som kräver att vissa banker är skyldiga att tillhandahålla grundläggande kontanttjänster i form av platser för privatpersoners uttag av kontanter från konto samt juridiska personers möjlighet att göra dagskasseinsättning på konto. Nuvarande lagstiftning medger att de banker som är skyldiga att tillhandahålla grundläggande kontanttjänster kan förlita sig på att det finns tredjepartsaktörer som erbjuder motsvarande tjänst till allmänheten utan avtal med dessa. Utredningens förslag innebär att alla banker som omfattas av regleringen ska stärka ansvarsförhållandet mellan tillhandahållandet av tjänsterna till förmån för de kunder som behöver använda dem, i stället för som dagens situation där en reglerad bank inte behöver ta ansvar för en tjänst om det finns någon annan aktör som tillhandahåller den.

Statens roll

Statens kostnader för kontanthantering dvs utgivare/tillverkning av betalmedel (sedlar och mynt), lagerhållning och distribution utan kostnad för marknadens aktörer. Utredningen bedömer att det inte finns skäl att staten riktar ytterligare direkta ekonomiska subventioner mot marknaden då de existerande subventionerna redan utgör ett betydande stöd för kontantkedjan. Däremot föreslår utredningen att Riksbankens mandat ska tydliggöras med tillägget att banken på eget initiativ ska kunna bidra till att kontanter ska kunna användas i hela landet. Förslaget innebär att Riksbankens centrala roll för betalningssystemet i Sverige och ansvar för att alla i Sverige ska kunna genomföra betalningar bättre sammanfaller med ett enhetligt syfte än med dagens roll och ansvar.

Förändringar i kontanthanteringen och utredningens förslag till förändring

Utveckling av kontanthanteringen och förändringar enligt förslaget

Utredningen beskriver att kontanter i framtiden inte bara ska ses som ett traditionellt betalningsmedel utan även som en del av ett större och mer dynamiskt system för betalningar. Det handlar om att stärka infrastrukturen för kontanter och säkerställa att alla har tillgång till dessa betalmedel, även i en alltmer digitaliserad värld.

Förslaget vill bredda definitionen av utveckling och inkludera anpassningar där kontantlösningar sammanlänkas med digital teknik. Här handlar det inte bara om att förbättra tekniken för fysiska betalmedel, utan även att skapa nya

innovativa lösningar för att förbättra flexibiliteten och motståndskraften i betalningssystemet. Exempel på detta kan vara utveckling av offlinefunktionalitet för betalkort eller att kombinera fysiska och digitala betalningslösningar.

Utredningen behandlar föreslagna lagändringarna som syftar till att stärka kontanternas roll i samhället. Utredningen föreslår ändringar i lagen om Sveriges riksbank, lagen om betaltjänster samt föreskrifter för kontanttjänster. Utredningen belyser hur kontanternas roll i betalningssystemet har förändrats över tid och understryker vikten av att säkerställa en fungerande infrastruktur för kontanter, vilket är avgörande för att alla ska ha tillgång till betalningsmedel. Föreslagna ändringar ska öka möjligheterna till att sätta in och hämta ut kontanter, genom lämpliga och behovsanpassade tjänster. Ändringar föreslår genomföras av lagen (2010:751) om betaltjänster 9 kap 1§ med införande av tre nya paragrafer 1a, 12 och 13 §§. Paragraf 12 definierar vilka betalningsmottagare som omfattas av lagen blir följande:

- betalningsmottagare som tillhandahåller livsmedel i en fullsortimentsbutik,
- betalningsmottagare som tillhandahåller tjänster av offentligrättslig karaktär som myndighet eller som utöver myndighet,
- betalningsmottagare som tillhandahåller varor eller tjänster som säljs vid apotek med tillstånd från Läkemedelsverket

Skyldigheten att acceptera kontant betalning enligt första stycket är begränsat till ett belopp 22 om högst 0,1 prisbasbelopp och inte fler än 25 mynt. Första stycket gäller inte om det skulle strida mot lagen (2017:630) om penningtvätt och finansiering av terrorism.

Förändringar föreslås även i förordningen (2010:1008) om betaltjänster genom förändring av §13 samt införande av två nya paragrafer 14 och 15 §§.

Förändringar innebär att kreditinstitut som omfattas av lagen att tillhandahålla lämpliga och behovsanpassade tjänster för dagskassetjänster och tjänster för växelkassa ska vara betalningsmottagare som:

- bedöms lämpade att hantera kontanter i sin verksamhet eller
- omfattas av krav enligt lagen (2010:751) 1 kap 12§ skyldighet att ta emot kontanter. Skyldigheten att erbjuda tjänster för insättning av dagskassa eller tjänster för växelkassa ska inte begränsas av reglerat instituts geografiska hemvist eller andra verksamhetsplatser.

Vidare så fastställs en maximerad gräns för uttagande av avgifter som högst får uppgå till en (1) procent av transaktionens värde vid en statisk plats för inlämning av dagskassa, eller högst två (2) procent av transaktionens värde för annan tjänst för inlämning av dagskassa. Avgifter för tillhandahållandet av

tjänster för växelkassa till juridiska personer får uppgå till det högsta värdet av antingen 150 kronor eller 5 procent av värdet av transaktionen.

Stärkning av kontanternas roll och utveckling av infrastrukturen

Utredningen uttrycker en positiv syn på åtgärder som syftar till att stärka kontanternas roll i samhället. Förslagen betonar vikten av att säkerställa en fungerande infrastruktur för kontanthantering, som är tillgänglig för alla samhällsmedlemmar, oavsett om de använder digitala eller fysiska betalmedel. Vidare föreslås att ytterligare utredningar ska genomföras för att undersöka hur kontanttjänster kan bibehållas och vidareutvecklas för att möta framtida behov.

I förslaget lyfts också behovet av att utveckla ny lagstiftning och policyer för att möta de förändringar som sker inom kontanthantering. Det är avgörande att identifiera och förstå de utmaningar och behov som kan uppstå framöver, så att kontanthantering kan vara hållbar på lång sikt.

Konsekvenser och digitaliseringens påverkan på kontanthantering

De föreslagna åtgärderna kan medföra både ekonomiska och praktiska konsekvenser. För kommunala verksamheter kan det innebära ökade kostnader, och för invånare kan det påverka deras möjlighet att genomföra kontantbetalningar.

Digitaliseringen har förändrat landskapet för betalningssystemet, men en bieffekt av den snabba tekniska utvecklingen är att vissa grupper riskerar att hamna i digitalt utanförskap. Personer som saknar tillgång till modern teknik eller den digitala kompetens som krävs riskerar att exkluderas, vilket ytterligare understryker vikten av att kontanter fortsätter att vara ett alternativ. Utredningen visar också på att befolkningen i Sverige är delad i frågan om betalningsmetoder. Många medborgare värdesätter tryggheten och den integritet som kontantbetalningar erbjuder, medan andra ser digitala lösningar som en naturlig utveckling. Oavsett preferenser är det centralt att upprätthålla ett system där alla har möjlighet att använda den betalmetod som passar dem bäst.

Sammanfattande kommentar

Utredningen understryker att det finns behov av att vidareutveckla kontanthantering i takt med den digitala transformationen av betalningssystemet. Utan tydliga regler kan det bli oklart vem som ska hantera kontanter, vilket kan leda till att förändringarna inte får önskad effekt eller att vissa aktörer undviker sitt ansvar.

Det är avgörande att personer utan tillgång till eller av andra skäl inte vill använda digitala betalningsmetoder fortsatt har möjlighet att använda kontanter. Samhällsviktiga aktörer, exempelvis livsmedelsbutiker, apotek och drivmedelsstationer, bör aktivt acceptera kontantbetalningar, medan bankerna säkerställer en trygg hantering och transport av kontantkassor. Vidare måste samhället ha en fungerande kontanthantering även vid krissituationer, där digitala system riskerar att falla.

Kontanter behövs såldes för att tillgodose de som inte vill eller kan hantera de digitala alternativen i ett demokratiskt samhälle samt för en höjd beredskap

Slutsats

Skellefteå kommun ser positivt på de föreslagna lagförändringarna då kontanter behövs för att tillgodose de som inte vill eller kan hantera de digitala alternativen i ett demokratiskt samhälle och för en höjd beredskap i händelse av kris, där andra alternativa betalmedel inte kan användas.

Skellefteå kommun ser också positivt på att utredningen tagit hänsyn till den risk som föreligger vad gäller otillbörlig kontanthantering för att finansiera brottslighet. Bland annat föreslår utredningen att privata aktörer som föreslås omfattas av plikt om kontantacceptans enbart ska behöva göra det om det är i ett företag som omfattas av krav på revisor, för att öka insynen verksamheterna. Utöver det föreslås även ett högsta belopp som kräver acceptans uppgående till 0,1 prisbasbelopp, vilket enligt 2024 års prisbasbelopp skulle utgöra 5 730 kronor. I utredningen bedöms att de reglerade bankerna, genom förslaget om ökat ansvar för infrastrukturen för kontanter, kommer att få större insyn i verksamheter som hanterar kontanter, och därmed också bättre förutsättningar att agera vid misstänkta transaktioner eller beteenden kopplat till kontanthantering.

Kostnaderna för kommunen kan öka genom ökad kontanthantering men stärker beredskapen för kommunens medlemmar i händelse av kris. Skellefteå kommun tillstyrker utredningens förslag i sin helhet enligt följande:

- 1.1 Förslag till lag om ändring i lagen (2022:1568)
- 1.2 Förslag till lag om ändring i lagen (2010:751) om betaltjänster
- 1.3 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2010:1008) om betaltjänster